

PIRET KASEMETS

Az európai uniós bővítés hatása az észti büntetés-végrehajtásra

Elnök Úr, Kedves Kollégák! Hölgyeim és Uraim!

Nagy öröm számomra, hogy megoszthatom önökkel az észti büntetés-végrehajtás eredményeit és az európai uniós tagságra való felkészülés tapasztalatait.

Függetlenségünk visszanyerése óta sok változáson, s jelentős fejlődésen ment át társadalmunk. Az utóbbi évtizedben átalakult az észti büntetés-végrehajtás is. Észtország végrehajtotta az igazságszolgáltatási rendszer reformját. Ennek része a börtönrendszer átalakítása.

A börtönrendszer reformja 1993-ban kezdődött, amikor a büntetés-végrehajtást átutalták az Igazságügyi Minisztérium hatáskörébe. Tisztában vagyunk vele, hogy a fejlődés nem érhető el egyik napról a másikra, pusztán a struktúrák megváltoztatásával. A reform évekig tart.

A függetlenség visszanyerése idején komoly erőfeszítések történtek az új törvényhozás kidolgozására abból a célból, hogy harmonizálják a szabadságvesztés végrehajtásának gyakorlatát más európai országok gyakorlatával, továbbá hogy gyakorlatba ültessék át a börtönbüntetés Európában elfogadott ideológiai elveit. A börtönrendszer fejlesztése hatékony nemzetközi együttműködés által nyújtott támogatással történt.

Az Európa Tanács, a balti és az északi országok még 1996-ban kezdeményezték az Északi-Balti Börtön Projekt létrehozását annak érdekében, hogy ösztönözzék a börtönök közötti együttműködést a balti-tengeri régióban. A projekt általános célja az, hogy az északi (skandináv) országok segítsék a balti államok börtönrendszereinek fejlesztését. A projekt alapját az Európa Tanács által kijelölt szakértők révén kidolgozott értékelő jelentések adják.

A projekt tevékenység nagy része a partnerbörtönök bevonásával valósul meg. Többéves szoros együttműködés és értékelés után jelentős fejlődést regisztráltunk. Az Európa Tanács szakértőjének számos ajánlása jó eredményeket hozott a következő területeken:

- a szervezési struktúrák áttekintése és módosítása;
- az állomány képzése;
- börtönkörülmények;
- emberségesebb kapcsolat az állomány és a fogvatartottak között.

A balti és az északi börtönök, illetve kiképző központok közötti testvérkapcsolati (twinning) projektek többé-kevésbé valamennyi baltikumai és skandináv ország számára lehetőséget nyújtottak az együttműködés valamilyen formájában való részvételre. Ha nem alakult volna egyetértés az állomány soraiban, akkor nem érthetünk volna el ilyen kedvező haladást. Az Északi-Balti Börtön Projekt keretében az észti büntetés-végrehajtás egésze nagy és érdemi lépést tett előre.

A börtönök külföldi együttműködésének döntő része a partnerbörtöni program keretében valósul meg. A börtönök közötti legaktívabb kooperáció Finnországgal alakult ki, amely elősegítette és támogatta az együttműködési programot, amelyet a finn és az észti Igazságügyi Minisztérium 1991-ben hagyott jóvá.

Az együttműködési program fő célja, hogy előmozdítsa Észtország integrációját az Európai Unióba, és ösztönözze a kooperációt a finn és az észti Igazságügyi Minisztérium és a felügyeletük alá tartozó intézmények között. Az egyik prioritás az, hogy rendszeres és közvetlen kapcsolat legyen az Igazságügyi Minisztérium ezen területen dolgozó tisztviselőivel. Az együttműködés területei: az adminisztráció fejlesztése, a képzés, technikai támogatás, szemináriumok és szakértők cseréje.

Az 1999–2002 közötti években az együttműködés az alábbi területekre koncentrálódott:

- partnerbörtön program – minden észtországi börtönnek vagy testvérintézménye Finnországban; a partnerbörtönök évenként megújított együttműködési egyezmény alapján dolgoznak;
- állományképzés – két észti börtöntiszt minden évben lehetőséget kap egy egyéves alapvető képzési kurzuson való részvételre, amelyre a finn börtöntisztképző központban kerül sor; egyhetes gyakorlati képzési programok is indulnak börtönpszichológusok, börtönvezetők, szociális munkások és a biztonsági állomány számára; tapasztalatcsere és információcsere zajlik a börtöntisztek között a szociális programok, a nyitott börtönök, a kábítószer-megelőzés stb. kérdéskörében;
- a Tartui Börtön létrehozása – a projekt az építési munkákon kívül az állomány képzését is magában foglalta.
- az egészségügyi szolgálat terén képzés és technikai segítség az olyan fertőző betegségek féken tartása érdekében, mint a TBC, a hepatitis és a HIV-fertőzés.

Svédország és a három balti állam – Észtország, Lettország és Litvánia – már 1995 óta egyre bővülő együttműködést folytat börtönügyekben és a próbáció területén. Testvérkapcsolati egyezmények kötettek egyfelől a svédországi börtönök és oktatási központok, másfelől a balti államok hasonló intézményei között. 1998 óta az együttműködést a Svéd Nemzetközi Fejlesztési Kooperációs Ügynökség (Swedish International Development Cooperation Agency – SIDA) szponzorálja.

Az együttműködés célja: segítségnyújtás az észtországi börtönadminisztráció, a testvérbörtönök vezetői és személyi állománya számára annak érdekében,

hogy az Észtországi Börtönszolgálat munkája összhangban legyen a nemzetközi szabványokkal, különösen az Európai Börtönszabályokkal. A testvérbörtönök gyakorlatát úgy lehet leírni, mint a rendszer reformját a börtönigazgatók és a börtöntisztai állomány bevonásával. Hosszú távon ezt a szemtől-szembe stílusú kapcsolatot hatékony erőfeszítésnek tekintik az állomány és a fogvatartottak közötti új viszony megteremtésében. A testvérkapcsolati (twinning) együttműködés a tudás és a tapasztalat cseréjére összpontosít. A svéd börtönöktől az ellátás terén is kaptunk támogatást.

1998 és 2002 között az együttműködés összességében sikeres volt. A kooperáció számos fontos eredményt hozott. Például jelentősen megváltozott az állomány és a fogvatartottak, illetve a vezetés és az állomány közötti kapcsolat és hozzáállás; a fogvatartottak humánusabb kezelésben részesülnek; az állomány képzést kapott a kábítószerrel való visszaélésről, a HIV terjedéséről; informális kapcsolatok alakultak ki számos ország büntetés-végrehajtási vezetőivel.

Az észti börtönök ápolják a kapcsolatokat a lett és a litván partnereikkel is. Például a Murruban lévő börtön együttműködési megállapodást kötött a Lettországban található Valmiera város börtönével.

A büntetés-végrehajtási reform célja egy olyan rugalmas és individualizált büntetőrendszer kialakítása, ahol az ítélet végrehajtása során minden esetben a bűnözői magatartás okai állnak a figyelem középpontjában. A szabadságvesztés és a tárgyalás előtti őrizet rendjét és szabályait a 2002. december elsején hatályba lépett büntetés-végrehajtási törvény határozza meg.

Ez egy lényegi változást jelentő mérföldkő a büntetés-végrehajtási ideológiánkban. A büntetés-végrehajtási törvény szerint a börtön fő feladata, hogy törvénytisztelő magatartásra nevelje az elítéltet, továbbá biztosítsa a közrend védelmét a bűnözés visszaszorításával. A fogvatartott törvénytisztelő magatartásra nevelését a külvilággal való kommunikáció fenntartásával, általános és szakképzéssel, munkáltatással és szociális munka vállalásával lehet biztosítani. A törvény érvényesülésének védelmét az elítéltek megfigyelésével érhetjük el.

A börtönbüntetés természetesen a társadalom elsődleges reakciója az előírt normák és szabályok megsértésére. Azt kell szem előtt tartanunk, hogy a megtorlás a szabadságvesztésben rejlik. Amikor annak a részleteit vizsgáljuk, hogy hogyan hajtassuk végre a börtönbüntetést, akkor más szempontokra is összpontosítanunk kell.

Először is, a bűnözés megelőzése a büntetés-végrehajtás során – ez speciális biztonsági intézkedéseket feltételez, ahol a társadalom védelme a fő prioritás. Másodsor, a börtönben töltött időt fel kell használni az elítéltek befolyásolására, és segíteni kell őket életmódjuk megváltoztatásában azért, hogy csökkentsük a szabadulás utáni visszaeső bűnelkövetés kockázatát.

100000 lakosra nálunk 340 fogvatartott jut, ami hatszor nagyobb, mint a skandináv országok ugyanilyen arányszáma. Ezt a számot növelik: a bűnözés folyamatosan magas szintje, a társadalom keményebb ítéletekre vonatkozó várako-

zásai, a rendőri szervek, az ügyészség és a bíróság hatékonyabb munkája. Az elítélt-létszámot az alternatív büntetések alkalmazása, valamint a bűnmegelőzés javulása csökkentheti.

Észtországban az elítéltek 75 százaléka kétszer vagy többször volt börtönben. Ez azt jelenti, hogy ha sikerülne a visszaeső bünelkövetést csak kismértékben is csökkenteni, az komoly változást eredményezne nemcsak az érintett egyén életében és a potenciális áldozatok számában, hanem a társadalom egészében is.

A büntetés-végrehajtási törvény az elítélt reszocializálására koncentrál. A cél az elítélt visszasegítése a társadalomba a szabadulás után. A büntetés-végrehajtási törvény az európai országok által elismert elveket követi, amely elvek megvalósítása magas szinten képzett alkalmazottakat és modern büntetési feltételeket kíván.

Az egész börtönrendszer sarkalatos kérdése a börtönépítés. A büntetőtáborok rendszerének megszüntetése, valamint az áttérés az elítéltek egyéni elhelyezésére hatalmas beruházásokat feltételez, még hozzá a börtönépítés területén. Ha a börtönépítés anyagi előfeltétele hiányzik, akkor a reform más összetevői sem funkcionálnak.

Észtország kormánya és parlamentje eddig az állami költségvetés által megengedett összegek maximumát különítette el erre a célra. Itt most csak egy példát hoznék – a Tartui Büntetés-végrehajtási Intézet példáját.

A Tartuban megvalósuló börtön építésére 1998 júniusában írtak ki közbeszerzési pályázatot. A legsikeresebb tendert a Skanska EMV PLC nyújtotta be. Itt ragadnám meg az alkalmat, hogy kiemeljem a finn Igazságügyi Minisztérium szakértőinek komoly segítségét a logisztikai megoldások felvázolásában, valamint a teremfoglalkozások és a biztonsági rendszerek előzetes dokumentációjának elkészítésében.

2000 szeptemberében az Európa Tanács börtönszakértői csoportja jóváhagyta a Tartuban építendő börtön tervezetét, funkcionális vázlatát és a személyi foglalkoztatási tervét.

A Tartui Börtönre vonatkozó építési szerződést 2000. november 11-én írták alá. 2001. január 1-jén megalapították a börtön kormányintézményét. A büntetés-végrehajtási intézet építési munkálatai a 2000. év utolsó heteiben kezdődtek el.

A börtön építésének menedzselését és koordinációját a Tartui Börtön Irányító Bizottsága végezte, amelyet havonta egyszer hívtak össze (az észt és a finn Igazságügyi Minisztérium képviselőinek részvételével).

A Tartui Börtön technikai projektjét 2001 márciusában egyeztették a városi önkormányzattal. Jóváhagyás előtt a technikai projekt részeit vizsgálat és véleményezés céljából átadták a finn Igazságügyi Minisztérium képviselőinek.

Az anyagok és a felszerelés egy részét közbeszerzési pályázaton keresztül szereztük be Finnországból és a többi észak-európai országból. A skandináv államokból ilyen módon beszerezett anyag és felszerelés kalkulált összköltsége hozzávetőleg 25 millió észt korona (1,6 millió euró) volt.

2002 augusztusában a börtön helyiségeit átadták használatra, majd a személyzet és a vezetés elkezdett beköltözni a börtönbe. A Tartui Büntetés-végrehajtási Intézetre vonatkozó használatba vételi engedélyt a Városi Önkormányzat 2002. október 10-ei rendeletével adta ki. A börtön berendezése, amely 2002 júliusában kezdődött, 2002. október 15-ére fejeződött be. Az elítéltek elhelyezése ekkor vette kezdetét.

Konklúzióként elmondhatjuk, hogy a Tartui Börtön építése simábban, ráadásul minden említésre érdemes akadály nélkül zajlott, mint várható lett volna. Az intézet egy hónappal a tervezett határidő előtt került átadásra, és kezdte meg működését. A felépült börtön végső projektköltsége 386,86 millió észt korona volt.

Az Igazságügyi Minisztérium vissza nem térítendő külföldi segílyt és támogatást főként a finn Igazságügyi Minisztériumtól kapott, de támogatást adott Németország Szászország tartománya és a svéd Igazságügyi Minisztérium is. A vissza nem térítendő segíly főként az állomány képzéséből, valamint a tervezéssel, logisztikával és a munkaszervezéssel kapcsolatos tanácsadásból állt. A Német Szövetségi Köztársaság Mecklenburg-Vorpommern tartományának Igazságügyi Minisztériuma tanácsokkal látta el az észt Igazságügyi Minisztérium Börtönügyi Osztályát a közbeszerzés előkészítése és végrehajtása terén.

A finn Igazságügyi Minisztérium éppúgy, mint Szászország, illetve a svéd Igazságügyi Minisztérium szintén bekapcsolódott a vissza nem térítendő külföldi támogatás biztosításába olyan módon, hogy fedezte a Tartui Büntetés-végrehajtási Intézet kulcsfontosságú beosztásban dolgozóinak az érintett országokban lefolytatott képzését.

A finn Igazságügyi Minisztérium által nyújtott vissza nem térítendő támogatás becsült költsége 115815 euró volt. A Szászországi Német Szövetségi Tartomány támogatásának költsége 12000 eurót tett ki. A svéd Igazságügyi Minisztérium által nyújtott segílység 36000 euróra rúgott. Ha minden külföldi ország vissza nem térítendő segílyeit összeadjuk, akkor az 163815 eurót tesz ki.

Anyagi bázisunk szélesedésével párhuzamosan erőfeszítéseket tettünk az elítéltek rehabilitációjának terén is. A Phare 2000 nemzeti program keretében végrehajtottuk a „Bűnmegelőzés” nevű projektet. Ezen projekt céljai a következők voltak:

- A börtönök oktatási rendszerének rugalmasabbá és hatékonyabbá tétele annyira, hogy egy szintre kerüljenek az általános iskolai oktatással. E cél érdekében egy finn szakértő megvizsgálta az idevágó törvényi szabályozást, javaslatokat tett a rendszer megváltoztatására, kidolgozott egy ötnapos kiegészítő képzési programot a tanárok számára, továbbá képzést szervezett a finn előadók irányításával. A projekt keretében egy az Európa Tanács által elfogadott ajánlást adtuk ki észt nyelven (Prison Education – No R (89) 12) [Oktatás a börtönben R(89)12. számú ajánlás]. Ezen kívül egy stratégiai tervezetet dolgoztunk ki a börtönbeli oktatás fejlesztéséről.
- A börtönben folyó szociális munka minőségének javítása, és egy rehabilitációs program bevezetése börtöneinkben az elítélteknek számára. A svéd

szakértők elemezték a börtönökben folyó szociális munkát, a törvényi szabályozást, szabályozták ezt a területet, és értékelték a törvényi kiegészítések szükségességét. A börtönben dolgozó szociális munkások tíznapos elméleti és gyakorlati képzésben részesülnek a büntetés-végrehajtási szociális munka alapterületeiről. Körvonalaztuk egy szociális munkásoknak szóló kézikönyv általános elveit is.

Észtország egyedülálló tapasztalatokat szerzett a börtönreform folyamán. Ezeket a tapasztalatokat fejleszteni és általánosítani kell. Remélem, hogy segíteni tudjuk azokat az országokat, amely még csak most kezdik érzékelni ezeket a problémákat, bizonyos modellek és minták átadásával.

Az Északi-Balti Börtön Projekt az egyik legkiválóbb példa a kölcsönös nemzetközi együttműködésre, testvérkapcsolati (twinning) egyezmény alapján. A testvérkapcsolati projekt résztvevői kölcsönösen nyertek a kooperációtól. Például az észtek sokat tanultak a külföldi partnerbörtönök meglátogatásából, ezen kívül az együttműködés nagy szerepet játszott az európai normák és demokratikus értékek megismerésében. Skandináv kollégáink pedig tapasztalatokat szereztek az olyan fogvatartottak kezeléséről, akik a volt Szovjetunióból származnak. Sajnálatos módon az ilyen személyek száma továbbra is emelkedik az észak-európai börtönökben.

Az európai uniós bővítés főleg a nemzetközi együttműködésbe való bekapcsolódás lehetőségét adta meg számunkra. A globalizálódó világban a bűnözés is globalizálódik – ezért nagyon fontos, hogy megosszuk egymással tapasztalatainkat, és közös megoldást keressünk a problémákra.

A múlt hónapban az észti igazságügyi miniszter kooperációs szerződést írt alá a magyar igazságügy-miniszterrel – remélem, hogy együttműködésünk börtönügyekben is sikeres lesz.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.